

Valențele hermeneutice ale lecturii

Liliana Moldovan
Biblioteca Județeană Mureș

O dată cu apariția tiparului și din prima clipă în care omul a luat hotărârea să se aventureze prin Galaxia Gutenberg, lectura a devenit pentru totdeauna o modalitate de receptare a științei și culturii universale. Cititul este acțiunea de descoperire a oricărei creații literare, științifice sau culturale. Este modalitatea de actualizare a operei tipărite și menținere a nemuririi ei. Înainte de a trece la lecturarea oricărui text, cititorul modern trebuie să accepte ideea că textul este un univers parțial deschis cu infinite conexiuni ideatice, unele fiind revelate imediat, altele ascunzându-se în spatele univocității cuvântului scris. O lectură activă necesită o rescrirere a textului tipărit, o regândire a lui. Lectura semiologică, adică lectura care din punct de vedere teleologic este implicată în descifrarea sensului, se realizează prin intermediul unei matrici hermeneutice modelate în timp de experiența cognitivă, intelectuală și, de ce nu, estetică a cititorului. Acesta trece la receptarea activă a textului trăgând mereu cu ochiul la modelul hermeneutic, pe care, conștient sau inconștient, și l-a format. În funcție de acest model subiectiv, lectorul analizează textul, separă ideile una de alta, le atribuie noi relații și simultan le interpretează în raport cu lecturile sale anterioare. Lecturarea unei cărți are loc, în concluzie, în trei timpi: la început înțelegem textul, apoi îl actualizăm, iar în final îl interpretăm.

Nu trebuie să trecem cu vederea faptul că citim purtând cu noi un anumit cod cultural. În virtutea lui identificăm, mai întâi noțiunile cunoscute, noțiunile familiare nouă, încercăm apoi să surprindem sensul conceptelor dintr-un text străin înțelegerii noastre, explicându-l prin ceea ce cunoaștem deja ca, în cele din urmă, reconstruind raporturile dintre idei, să desprindem sensul sau sensurile fragmentului lecturat.

Dacă autorul unui text scrie din perspectiva unei anumite viziuni asupra lumii, din anumite raționamente, în lumina unei anumite paradigme culturale sau științifice, iar receptorul textului vine cu bagajul lui subiectiv de convingeri, raționamente și teorii paradigmatică, înseamnă că orice

parcurgere a unui text este imediat, dacă nu o traducere, cel puțin o adaptare a lui. În urma mișcării sensului dinspre autor spre destinatar, textul dobândește o nouă consistență care periclitează relația dintre eu, cel care citește textul, și celălalt, adică autorul lui.

Relația cititorului cu cartea este de natură interpretativă. Interpretarea, pe de altă parte, este un act de comprehensiune culturală. Începând cu anii 60 ai secolului trecut, problema interpretării i-a preocupat pe o serie de filosofi și filologi contemporani. Aceștia au elaborat de-a lungul timpului numeroase teorii cu privire la cuplul cititor - autor. Au luat naștere astfel, hermeneutica, teoriile semiotice ale cititorului ideal, dar și o estetică a receptării care a căutat să stabilească în ce măsură un text oarecare participă sau nu, împreună cu receptorul său, la descifrarea sensului textului respectiv. Mai exact în ce măsură cartea se lasă interogată și intră în categoria „operelor deschise.”

Hermeneutica, însă, este filosofie, este mai mult decât un proces comprehensiv.

„*Hermeneutica ne spune povestea din spatele cuvântului*”. Ea dobândește un caracter existențial, ne apropie de celălalt, ne schimbă comportamentul, punctul de vedere asupra celuilalt și asupra lumii.

„*Marele merit al hermeneuticii*”- consideră semiologul Aurel Codoban – „*este de a face din ceva străin, ceva familiar, adică nu dizolvă mesajul tipărit în critică, nu îl reproduce doar, ci îl explicitează în propriul orizont*”...(Aurel Codoban – Semn și interpretare, Cluj-Napoca: Dacia, 2001; p. 81)

Astfel văzute lucrurile, nu devine oare orice cititor, în calitatea lui de receptor al unui mesaj, un „mic” hermeneut? Din moment ce lectura înseamnă comunicare, înseamnă căutare de sens? Cartea ne spune ceva, ne informează sau face apel la emoțiile noastre. Pentru a-i înțelege mesajul este necesar să o explicităm, să găsim întrebarea la care ea răspunde.

Nu există o metodologie absolută care ne învață ce și cum să citim, există însă o predispoziție a omului spre interpretare. Fără voia noastră analizăm tot ceea ce ni se întâmplă, tot ceea ce citim, fiecare prin prisma propriei sale existențe, a propriului nivel intelectual. Este firească dorința fiecăruia din noi de a transforma ceva străin și confuz în ceva familiar. Parcurgem într-o viață de om cărți, care nu ne spun nimic, altele însă ne schimbă existența, perspectiva asupra lumii și asupra propriei noastre personalități. O carte mare, scria undeva Iorga este o carte purtătoare de idei și pricinuitoare de fapte.

Inițiator al teoriei comprehensiunii în științele hermeneutice, Schleiermacher lansează ideea că între autorul discursului și prezumtivul său receptor se instaurează o legătură de natură psihologică. Ea depășește granițele analizei gramaticale și critic literare pentru a pune accentul pe latura ideatică a textului. *Textul reprezintă un moment al vieții autorului deci interpretul trebuie să reproducă în conștiința sa starea psihică ce a dat naștere operei*”.(idem p. 99) Din această perspectivă lectorul ideal al unui volum de literatură, spre exemplu, ar fi acela care ar reuși să stabilească o relație de empatie cu scriitorul, străduindu-se să ghicească ce anume a vrut acesta să spună în respectivul text. Un virtuoz al lecturii va înțelege mesajul textului la fel de bine ca și creatorul său iar orice încercare a lectorului de a se implica psihologic în procesul descifrării sensului se va solda cu o reconstrucție a textului original, cu o înțelegere a lui în vederea regândirii fragmentului parcurs. Găsirea sensului, a părții inconștiente a creației literare se realizează printr-o bine condusă explicitare și o interpretare a semnelor ce compun un text. Simbolurile, metaforele duc spre interiorul textului scris ori tipărit, spre esența lui.

Problema adevărului este strâns legată de aceea de sens. Începând cu Nietzsche, filosofii și-au pus întrebarea cum putem stabili adevărul a ceea ce gândim și, implicit, scriem. Autorul *Voinței de putere* crede că tot ce gândim este o poveste. Dar orice poveste este încărcată de simboluri, prin urmare se pretează la o sumedenie de interpretări. Dacă nu există mijloc de a surprinde esența ultimă a realității, nu avem decât, afirmă Nietzsche, să o interpretăm, să o remodelăm continuu potrivit aspirațiilor noastre.

Cuvintele, pe care le împărtășesc, pe de o parte vorbitorul și interlocutorul, pe de altă parte, scriitorul și cititorul, cuvintele spun un adevăr sau un neadevăr. De multe ori adevărul nu se poate transmite direct. Adevărul se spune în metafore, ca și în cazul unei experiențe mistice.

În literatură, și nu numai, creația artistică este adesea onirică, iar opera, rod al experienței creatoare, nu se poate spune prin simple cuvinte, ci numai și numai prin simboluri. Când este vorba de simboluri vorbim despre hermeneutică și despre interpretare.

Interpretarea fiind legată de semne și de procesul aflării semnificațiilor, cititul devine act semnificativ. Cititorul conștient de această latură ascunsă a lecturii va parcurge întotdeauna un text cu scopul precis de a surprinde sensul mesajului transmis în scris.

Descifrarea nuanțelor, a semnificațiilor ascunse într-o lucrare depinde de dificultatea textului și, în egală măsură, de calitatea procesului comprehensiv determinat la rândul său de inteligența nativă, de puterea de selectare, înțelegere și asimilare specifică fiecărui cititor. Asupra cititorului acționează o serie de factori obiectivi și subiectivi care îi ghidează interesul spre o carte sau alta. Cadrul educațional, moral și cultural în care cititorul adult s-a format, domeniul în care-și desfășoară activitatea și, nu în ultimul rând, anturajul, prietenii pe care-i frecventează ne ajută să stabilim sfera preferințelor unui individ pentru o capodoperă literară sau alta.

Ne luăm libertatea, în continuare, să enumerăm câteva din mobilurile care, potrivit unor sondaje sociologice, îi împing pe oameni spre rafturile bibliotecilor. Dacă a bună parte a tinerilor, spre exemplu, solicită cărți de la bibliotecă pentru a se instrui, există persoane care întocmesc bibliografii, adună notițe în vederea cercetării într-un domeniu științific sau cultural, alții parcurg diverse opere literare pentru a afla acolo răspuns la varii probleme sufletești, ori existențiale. O carte se adresează unei anumite categorii de cititori. Ea poate fi o carte pentru copii, un manual, o carte de aventuri pentru tineret. Unele cărți se adresează specialiștilor, altele sunt destinate lecturii de vacanță numită de Titu Maiorescu, "*lectura care asigură un repaos al inteligenței*".

În cazul lecturii estetice procesul comprehensiv atinge valoarea cea mai înaltă. Relația dintre cititorul romanului, de exemplu, și autorul ei devine tot mai apropiată pe măsură ce primul, lăsându-se vrăjit de cadrul estetic al relatării, ajunge confident, empatizează, fie cu personajele ficțiunii, fie cu scriitorul. Lectura este atunci o chestiune intimă, cartea se interpune între realitate și viață, revelând-o pe prima, îmbogățind-o pe a doua. Cel care citește caută în literatură unghiuri mai convenabile din perspectiva cărora să redefinească realitatea, să și-o explice, să o încarce cu noi valori estetice și existențiale.

Raportul lector-carte se modifică permanent în funcție de tematica abordată în diverse publicații.

Într-un anumit fel lecturăm o carte de istorie, în alt fel citim un studiu de filosofie. Lucrările filosofice, de pildă, se parcurg cu creionul în mână. Platon, se știe, nu a elaborat un sistem filosofic, în înțelesul modern al cuvântului. Dialogurile platoniciene însă nu trebuie receptate ca o simplă apologetică a lui Socrate. Pe fondul spectaculoaselor replici date de personajele antice participante la dialog, Platon urzește cu migală structura idealismului metafizic care mai târziu îi va purta numele. Un volum de

metafizică sau logică este un dans al raționamentelor care nu poate fi urmărit decât în urma unei cunoașteri atente, sau cel puțin în urma familiarizării cu sistemul filosofic al unui gânditor sau al gânditorilor care formează o anumită școală filosofică. În acest sens Spinoza scria în *Tratatul teologico-politic*: “Când citim o carte în care să fie conținute lucruri de necrezut și imposibil de perceput, fie este scrisă în termeni foarte obscuri, ne străduim degeaba să-l înțelegem sensul dacă nu știm cine este autorul, sau în ce epocă și în ce împrejurare a fost concepută”. Preluând un termen folosit de Umberto Eco putem spune că lectura filosofică este pretextuală. Adică cititorul de filosofie înainte de a se plimba de la un concept la altul prin cine știe ce sistem filosofic, trebuie să dispună de anumite premise pe baza cărora să-și construiască o părere despre teoria respectivă.

Cu totul altfel procedează cititorul de documente științifice. El realizează o prelucrare analitică și sintetică a informațiilor, cu scopul de a reține și folosi ideile de ultimă oră apărute în domeniul științei și tehnicii.

Dar, în general, cei interesați de cărțile de știință se lovesc de o anumită rigiditate în privința interpretării lor. Libertatea de interpretare pe care o oferă cartea de poezie este uimitoare și aproape nemărginită. Practica textelor poetice dezvăluie într-un mod cu totul fascinant puterea expresivă a cuvintelor. O bună parte a poeziei contemporane este de inspirație metafizică. Heidegger sacralizează poezia și o concepe ca pe o “promisiune a Ființei”. În literatura română, Eminescu meditează poetic asupra ființei ontologice. Cunoscând filosofia hegeliană, Eminescu s-a încumetat să numească absolutul “stăpânul fără margini peste marginile lumii”. Ceea ce înseamnă că, într-o lume de lucruri mărginite, doar câmpul Ființei este infinit, nu are o spațialitate determinată și determinabilă. Prin urmare definiția Ființei nu poate fi spusă decât metaforic ignorând limitele impuse de vocabularul unei limbi. Însă după cum spunea Noica “dacă sunt margini în limbă, undeva sunt și nemargini” continuând cu ideea că, dacă marginile vin din exterior, nemarginile vin dinăuntru limbii, din miezul cel mai curat al metaforei și poeziei.

Se naște, în continuare, întrebarea dacă raportul autor-lector este obiectiv sau subiectiv ?

Și una și alta. Este obiectiv, întrucât citim în virtutea unei tradiții de lectură, în funcție de niște modele interpretative implicite. Este subiectiv, întrucât o cunoaștere atentă a obiectului, adică a subiectului lecturii necesită o puternică angajare personală. Efortul depus pe parcursul lecturii este răsplătit cu satisfacția oferită în momentul deschiderii sensului care se dezvăluie întotdeauna cititorului pasionat. O dată cu descoperirea sensului procesul interpretativ se încheie. În urma lui rămâne gustul dulce al dialogului cu cartea, respectul și dragostea pentru acel obiect spiritual care-mi îngăduie, mie, cititorului anonim, să stau de vorbă cu cel care nu e lângă mine și anulând depărtările și veacurile, să fiu contemporan cu lumea întreagă.

The Hermeneutical Features of Reading

Abstract

Out of numerous paradigmes about writer-reader relation, drawn up during centuries by various specialists in reading theories, the hermeneutical one is probably the most attractive and submitted to controversy.

Beginning with the early 60's of the last century, philosophers and philologists have focused on reading as an act of interpretation. In this context they made difference between passive and active reading. The semiological theory considers that the act of reading means, first of all, interpretation, and this is pre-eminently active. An active reader will accept, as such, the idea that every paper, written or printed, no matter the information it includes, is to be seen a text free of constrain and liable to many interpretations.

The text is changed into a genuine teleological process by interpreting it and is carried out in order to find out the "captured" meaning of the text. Bringing out to light senses and secret meanings of a book or another depends both on how difficult the text we read is, and the quality of the comprehensive process and the latter one, as well, on the reader's native intelligence and general education. We all use to read by keeping a "*code of culture*" inside us, deciphering through this the familiar terms of a text and trying to get meanings of the new concepts, inaccessible to our understanding. Taking into consideration what is already known, we

finally succeed in revealing the writer's real message in the paper. As a result, the "hermeneutical" reading runs through 3 stages: firstly, we understand the text, then make it actual and finally we interpret it.

A fiction work is estimated in a specific manner, a history book or a philosophical essay is estimated in a different way. By reading an aesthetical text there is a psychological connexion between the author of the book and the reader. Reading itself becomes a private matter and the one going through a prose or poetry volume discovers more convenient senses, being able this way to find another definition of reality, a definition which confers on this new aesthetical an existential values. There is a different story in case of someone interested in philosophy. This one should realise that the philosophical reading is pre-textual so it needs somehow the philosopher terminology to be known, a deep knowledge of principles ruling the work orientation he belongs to.

In conclusion, if hermeneutics shows us its own story from the inside writing and in case the act of reading is exclusively a process of interpretation, that means the reader is a hermeneutical one, always seeking after new meanings, always being fascinated by the expressive power of words.